

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд „Философските основания в дзен-концепцията на Доген (1200-1253 г.) (Херменевтичен анализ)”
на Александър Ванев Иванов
за присъждане на образователна
и научна степен „доктор” по философия
по професионално направление: 2.3. Философия (Източна философия),
научна специалност История на философията

Рецезент: проф. дфн Александър Федотов

Александър Иванов е прав, когато казва, че Ейхей Доген вероятно е най-популярният японски философ. Нарочно пропускам използваната от него дума „традиционен”, за да го попитам още в началото на рецензията: дали през японското средновековие е имало „нетрадиционни” философи?

Впрочем, да се върна към дисертацията в нейната цялост! Представеният за разглеждането и обсъждането текст на дисертацията съдържа 184 страници и включва Увод, четири глави, Заключение и Библиография. Тази дисертация е сполучлив опит да бъде представен будизмът на Доген в неговата дълбочина и релевантност. Последното се отнася до кохезията с родината на будизма – Индия и родината на дзен-будизма – Китай.

Популярността на Доген и неговия будизъм е „нож с две остриета”: написаното за него е толкова многобройно и разнообразно, че някои от тезите (в научната литература, а не в дисертацията – А.Ф.) влизат в противоречие, което превръща първото на български език изследване на неговите будистки възрения (това на Александър Иванов) в изключително сложна и отговорна мисия. Това е същинско предизвикателство, защото личността на Доген е уникална, многопластова, оригинална и в известна степен маргинална, а в много отношения ненадмината от будистите, живеели след него поне в Япония.

И тъй, Доген и неговата дзен-концепция са във фокуса на Александър Иванов, който, а това е важно, има японистично и китаистично образование, към което трябва да добавим и философското такова на докторантско ниво. Това според мен обяснява, от една страна, високото полемично равнище на текста, а от друга страна, уви, прякомерното използване на специфична чужда лексика (невинаги според нас

сполучливо използване. Ще дам поне един пример: „тренинг” в будизма!? – А.Ф.), а също така сложния изказ и лексически „заигравания” (например, „главата” на адепт).

В Увода дисертантът си поставя сериозни научни задачи, като самият предмет на изследването има продължителни темпорални характеристики – от 13 век до днес. Използването на херменевтичния анализ според нас е оправдано и напълно допустимо с оглед декларираната от дисертанта рамка Индия-Китай-Япония. Но някои от задачите все пак изглеждат твърде амбициозни за една докторска дисертация (задачите 2, 5 и 6). Тук вероятно Александър Иванов ще се намеси по време на самата защита.

Изключително положителен ефект има работата на Александър Иванов с оригинални текстове на Доген, чиято селекция е направена от него предвид темата на дисертацията.

Пак там дисертантът ни запознава с проблема и дава обща характеристика на темата на изследването и нейната актуалност. Акцентите тук са поставени вярно, дисертацията представя Доген като изключително образован и начетен концептуалист, добре запознат както с хинаянска, така и с махаянска писмена традиция. Тъкмо тази традиция задължава всеки будистки адепт да „се довери” на неговите предшественици, поради постигнатата от тях просветленост.

Първата глава има важно значение за дисертацията, защото в нея откриваме представянето на Доген и неговата дейност чрез вглеждане в неговите биографии и изследванията върху него. Както в цялата будистка биографична литература, и тук лейтмотивът на описанията са съкровени идеи на Доген, или, казано с други думи, „истинският Доген”.

В същата глава Александър Иванов се спира и върху японския светоглед, наречен от него световъзприятие. Той справедливо отбелязва неговата специфичност, и тук не става дума за обикновени етно-културни разлики.

Въпросът ми е как японистът и китаистът Александър Иванов обяснява тази специфичност?

Темата за автохтонното и заимстваното продължава и във втората глава на дисертацията, в която се разглежда влиянието на индийската и

китайската философска традиция върху японската такава и по-специално върху възгледите на самия Доген. Струва ми се обаче, че поставянето на влиянието на японската философска традиция върху Доген в един аналитичен ред с индийската и китайската не е правилно, защото все пак самият Доген представлява японската философска традиция в широкия смисъл на това понятие.

В тази глава авторът подробно анализира появата и развитието на индийския будизъм през древността, изследва сложната контаминация между будизма и местните вярвания от различно естество и на различно ниво на концептуализиране. Главата е изключително наситена терминологично. Разбира се, всичко това се прави с оглед отношението на самия Доген към индийската будистка традиция. Общозвестно е, че Доген не е само блестящ философ, но и много талантлив версификатор, оттук понякога неговите твърдения, инак от чисто философско естество, по-скоро наподобяват поетични творения, което не остана незабелязано от Александър Иванов.

Особено място в успоредяването на индийската и японската традиция заемат разсъжденията върху такива понятия и феномени като архат, бодхисатва, авидя, праджня, и, разбира се, дхарма. След съпоставката с индийските оригинали, авторът на дисертацията преминава към сходно успоредяване с китайската будистка традиция, като база за сравнение взема известния текст на Съма Циен, пресъздаващ китайската история (Историческите му записки). Впрочем, Доген е бил добре запознат с постиженията на много китайски мислители. Него го интересуват философските аспекти на управлението, на социалното начало, на етичното такова и т.н. Дисертантът организира въпросното съпоставяне критично, което е явно достойнство на това изследване.

В третата глава той се занимава с дефиниция и типологизация на самото Догеново писмено наследство. След представянето на съдържанието на съчиненията му, които се използват за написването на настоящата дисертация, Александър Иванов започва същински текстологичен анализ (апропо, както самият той посочва тук става дума за текстове от няколко реда до такива от деведесет страници – А.Ф.). Тук отново трябва да отчетем източноазиатската особеност на „отношението към писмен текст”, което в дисертацията правилно се дели на собствено оригинално, редакторско, инструктивно-коментаторско и компилативно.

Александър Иванов прави опит за жанрово-тематична класификация на съчиненията на Доген, като отбелязва и „най-представителното” от тях: „Съкровищница на окоето на истинното ни учение [...]”. Този текст се възприема като основен в Догеновото писмено наследство, затова и дисертантът му посвещава важно място в своя анализ, като ни запозвава с историята на текста и анализира неговото съдържание.

В същата глава се разглежда и втория по важност текст на Доген – „Пространни записи от обителта Ейхей – сборник в десет свитъка”, в който са отразени събитията между 1236 и 1252 г. Александър Иванов степенува по важност с оглед философската натовареност текстовете на Доген, като с право отбелязва, че сред тях има и такива, които могат да служат само за „верификационен фон”. Някои от тези текстове представляват запис на неговите речи, споделени през ученици, като последните ги кодифицират и въвеждат в обращение. Явно, мъдреците от рода на Конфуций и Доген могат да си позволят словата им да се превърнат в универсални наставления след надлежна кодификация, направена от най-надарените им последователи.

Китаистично-японистичната подготовка на дисертанта отново му помага нещо и категорично да се захване с понятието *чан*. *Чан* като доктрина и *чан* като понятие. Това разбира се има пряко отношение към учението на самия Доген и оценката на направеното от него. *Чан* и *дзен* се разглеждат в едно, по-отделно и в съпоставка, защото само така *дзен* може да бъде (поне за нуждите на това изследване) освободен от чужди семантични пренатоварения. Според мен това е полезен ход. Зная, че още от студентските си години Александър Иванов (поне в моите лекции) демонстрираше завидни умения в графо-семантичния анализ на китайски йероглифи. В настоящата дисертация той отново използва този метод. Анализът му на йероглифа *чан/дзен* е една от опорните точки в третата глава.

В същата глава Александър Иванов представя и концепцията на Доген за единния будизъм главно на базата на есето му „Будизмът”. Както се знае, Доген отстоява идеята, че будизмът е единно цяло, а опорните будистки концепции, срещащи се в съчинения на различни школи, представляват гносеологическо стъпало за постигане на просветление. Казано с други думи, по Доген, само субектът може да посочи субекта. И тук няма зависимост нито от вътрешни, нито от външни обстоятелства.

Според Доген будистките учения са нещо като нови колела на *дхарма*, които се завъртват от велико прозрение, без да чупят при това старите.

В следващата, четвъртата глава, дисертантът реконструира синтезирана концепция за единното битие. В тази част от дисертацията Александър Иванов се представя най-вече като философ, който извежда философски обобщения от няколко текста на Доген. Особен интерес представляват разсъжденията върху Догеновите тези за „нероденост” (в смисъл на неродената възможност и нероденият), „прозрение вътре в прозрението” и т.н.

В центъра на вниманието разбира се е отношението или приемането на реалността. Анализите се правят върху конкретни текстове, което значително допринася за автентичността на изследването. Намирам тези анализи на Александър Иванов като много ценни и приноси; те представляват добра база за разбирането на японския будизъм като такъв. Битието като феномен занимава Доген изключително много, а оттам и Александър Иванов, воден от Догеновите текстове, му отделя много място в дисертацията си, като последователно разглежда *симетричното битие, фазово-абсолютното битие, битието на значението и решението, спонтанното битие, битието на заслугите*.

Бих искал да отбележа като положителен момент в дисертацията вземането под внимание както съчиненията на Доген, така и поставянето им в съответната културна среда и опита да се разбере личността на Доген като мислител, концептуалист, интелектуалец и, най-накрая, просто мислещ и разсъждаващ човек.

Поставен е ясен вододел между приеманите от Доген общи положения в будизма и неговите концептуални приноси към будистката теза. Не бива да забравяме, че отдавна всяко иновативно развитие на будисткото учение по традиция се възприема като коментиране на идеите на Буда Гаутама, които имат безспорно сакрално значение. Мисля, че Александър Иванов успява по деликатен начин да запази това равновесие.

Освен това дисертантът не подминава и западното отношение към Догеновите концепти и неговото „въвеждане” в западния философски дискурс.

Изводите, направени от Александър Иванов, са ключови и, ще повторя отново, се базират върху оригинални текстове и рецепцията на Доген в родината си и извън нея. Изводите са задълбочени, конкретни, завършени, критични, понякога даже корегиращи вече съществуващи мнения и схващания.

В дисертацията си Александър Иванов поставя философското наследство на Доген в нужния контекст на общата будистка мисъл, като подчертава връзката между това наследство и теоретичното развитие на будизма от Индия през Китай до Япония. Като кореист ще изкажа съжаление, че будистката мисъл на страната, през която будизмът достига до Япония, имам предвид разбира се Корея, не намери необходимото място в това изследване. Чрез приобщаване на корейски материал дисертацията би могла да придобие по-всеобхватен характер. Но това е само пожелание!

Александър Иванов има четири публикации по темата на дисертацията.

Авторефератът е направен при спазване на необходимите правила.

Нямам общи публикации с дисертанта.

Предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Александър Иванов образователна и научна степен „доктор”.

София, 14.07.2016 г.

Проф. дфн Александър Федотов